

ПИЛИПЕНКО Лілія

доктор філософії, науковий співробітник
відділу
бібліотечно-інформаційних технологій та
наукової обробки документів,
ННСГБ НААН
lilichka.pylypenko@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6408-048X>,
м. Київ

**СХІДНА ПОЛІТИКА ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ЗАРУБІЖНІЙ
ІСТОРИОГРАФІЇ (1918 – 1939 РР.)**

Мета дослідження полягає у аналізі сучасного стану висвітлення східної політики польської держави у міжвоєнний період в зарубіжній історіографії. Методологія базується на основних принципах історизму, об'єктивності, багатфакторності та всебічного підходу. Використано методи історіографічних досліджень. Наукова новизна: на основі широкого кола історіографічних джерел здійснено дослідження сучасного стану висвітлення східної політики Другої Речі Посполитої у міжвоєнний період в зарубіжній історіографії.

Більшість старіших англomовних досліджень міжвоєнної Східної Європи, як правило, зосереджувались на двох взаємопов'язаних питаннях: Чому в державах-наступниках виникли політичні та економічні невдачі? і що характеризувало відносини між державами та різними національними меншинами? Відповідаючи на обидва запитання, покоління істориків досліджувало відомий на сьогодні перелік політичних, економічних та етнонаціональних проблем. Дослідження міжвоєнного періоду, що вийшли друком в комуністичній Польщі, також охоплювали державну політику та ставлення до національних меншин. Хоча спочатку Друга Річ Посполита розглядалася як бастион правого націоналізму,

капіталізму, інтересів землевласників та буржуазної політики, відносна лібералізація 1970-х і 1980-х рр. породила ширший спектр історичних праць. Польська історіографія після 1989 р. запропонувала нові способи погляду на історії крес та їх багатонаціонального населення. Польська історіографія – і значна частина англомовної історіографії – мало досліджувала питання про те, що означала «польськість» на місцевому рівні, тобто як «польськість» розуміло багатоетнічне населення крес. До тогож, хоча польські історики визнають наявність на території крес протонаціональних груп, таких як поліщуки, гуцули, бойки та лемки, вони не вивчали національну байдужість як «категорію аналізу».

Ключові слова: польсько-українські відносини, креси, Друга Річ Посполита, міжвоєнний період, національні меншини, історіографія.

EASTERN POLICY OF THE POLISH STATE IN FOREIGN HISTORIOGRAPHY (1918 - 1939)

The purpose of the study is to analyze the current state of coverage of the eastern policy of the Polish state in the interwar period in foreign historiography. The methodology is based on the basic principles of historicism, objectivity, multifactoriality and a comprehensive approach. Methods of historiographical research are used. Scientific novelty. On the basis of a wide range of historiographical sources, a study of the current state of coverage of the eastern Second Commonwealth in the interwar period in foreign historiography. Conclusions. Most older English-language studies of interwar Eastern Europe have tended to focus on two interrelated questions: Why have political and economic failures occurred in successor states? and what characterized the relationship between states and different national minorities? Answering both questions, generations of historians have studied the currently known list of political, economic and ethno-national issues. Studies of the interwar period published in communist Poland also covered public policy and attitudes toward national minorities. Although the Second Polish-Lithuanian Commonwealth was originally seen as a bastion of right-wing nationalism, capitalism, landowners' interests, and bourgeois politics, the relative liberalization of the 1970s and 1980s gave rise to a wider range of historical works. After 1989, Polish historiography offered new ways of looking at the history of the Kress and their multinational population. Polish historiography - and much of English-language historiography - has done little research into what "Polishness" meant at the local level, meaning that "Polishness" was understood by the multiethnic population of Kress. In addition, although Polish historians acknowledge the existence of protonational groups in the Kress, such as Polishchuks, Hutsuls, Boyks, and Lemkos, they have not studied national indifference as a "category of analysis."

Keywords: Polish-Ukrainian relations, borders, the Second Polish Commonwealth, interwar period, national minorities, historiography.

У лютому 1918 р., коли на Східному фронті офіційно закінчилася Перша світова війна, німецькі солдати увійшли до Волині, що на той час була регіоном у польсько-українських прикордонних районах. Прибувши до волинських міст, солдати були вражені поганими міськими умовами та низьким рівнем матеріальної культури. За повідомленнями солдат ці міста були сильно пошкоджені війною, без врегульованих планів вулиць та малою кількістю громадських установ, і складались майже виключно з одноповерхових дерев'яних осель [31, pp. 107-108]. У багатьох коментарях Німеччини про Східну Європу протягом XIX-XX ст. це спостереження було не просто описовим, а виявляло глибші німецькі переконання про цивілізацію та культуру (чи взагалі про її відсутність) на Сході.

Історики сучасної Європи звернули свою увагу на цей німецький дискурс, який зобразив Східні землі та їх населення як «відсталі» та «нецивілізовані». Приписування економічної та соціальної «відсталості» до цих районів частково було відображенням того, що Л. Вольф назвав «створенням» Східної Європи – концепцією, що з часів Просвітництва Східна Європа розглядалася як «нецивілізований» аналог Західної Європи [56]. Також це було зумовлено реаліями XIX ст., коли польська та українська держави були відсутні на карті Європи, а їх землі розглядались як місце «цивілізуючих» проектів, що проводились іншими національними групами. Зокрема, німецькі письменники, географи та політики постійно описували ці території як місця поганого сільського господарства, низького рівня життя та «нецивілізованих» умов. Загалом німецький образ Сходу та тенденцію в зарубіжній історіографії, яка вказує на те, що польські землі та їх мешканці уявлялися як соціально та національно «відсталі» протягом XIX-XX ст. видно в роботах авторів [9; 28; 51; 54]. Наприклад, ландшафт Польщі в їх уявленнях був безплідним, неєвропейським пустирем, «позбавленим людської присутності та впливу», населеним неосвіченими слов'янами, яких можна було зсунути з мертвої точки лише завдяки

німецькому правлінню [25]. Ці землі становили щось на кшталт німецького «Дикого Сходу», європейського еквіваленту американського прикордоння, місця, де можна було б досліджувати колоніальні фантазії. Таким чином, народи, що їх населяли, стали посудиною, яка наповнювалась культурними уявленнями інших народів, а не власними «агентами впливу».

В роботі проведено історіографічний аналіз закордонних публікацій, що висвітлює погляд польських, європейських та американських істориків на історію Польщі, України та Східної Європи загалом, зосереджено увагу на східній політиці та діяльності польської держави між 1918 та 1939 роками. Національно свідомі поляки використовували власне трактування понять цивілізації та модернізації для обґрунтування потреби впроваджувати «польськість» у східних прикордонних районах (*кресах*), в яких поляки складали лише невеликий відсоток населення. Спираючись на ідею «вкладеного орієнталізму», популяризовану антропологом М. Бакіч-Гайден, згідно з якою країни, які були визначені «відсталими», не повністю європейськими, так само позначають інші східні країни, – можна стверджувати, що поляки використовували ідеї про модернізацію, європейськість, і цивілізацію для виправдання польського панування над українським та єврейським населенням східних кордонів Польщі [1]. Якщо проаналізувати стратегію польської риторики у міжвоєнні роки можна побачити, що вона виглядає досить схожою на німецьку: обидві пов'язували «більш східні» нації з небажаними характеристиками, наприклад, недорозвиненість, погана матеріальна культура, відсталість і бруд. Виходячи з цього можна стверджувати, що, як і Німеччина, Польща мала власний «Дикий Схід» – демографічно не польську землю, в якій українці та євреї були розташовані на нижній сходинці цивілізаційної драбини.

Риторика польської цивілізаційної місії на східних прикордонних територіях, звичайно, не була нововведенням ХХ ст. Багатоетнічні *креси* ніколи не становили політичної одиниці чи чітко окресленої території, але вони давно відігравали

важливу роль як бастион польської цивілізації на Сході [11]. Наприклад, Волинська провінція мала міцні історичні зв'язки з Польщею, що давало змогу міжвоєнним елітам використовувати це сформоване «корисне минуле» для своїх цілей.

У роки Польсько-Литовської Речі Посполитої східні землі розглядалися як форпост польської цивілізації та західного християнства проти православ'я та російського деспотизму – тенденція, яка співпадає з міфами інших країн Східної та Центральної Європи. Різні країни, включаючи Угорщину, Боснію, Німеччину, Україну та Естонію, вирощували світогляд у якому вони виступали в ролі останніх бастионів західної цивілізації проти нецивілізованого, неєвропейського та азійського Сходу [4]. Після поділу Польщі наприкінці XVIII століття польські еліти побоювалися, що сили, які проводили цей поділ, позбавлять *креси* їх «польськості» (*polskość*), що було обґрунтованим на західних кордонах Російської імперії, де влада здійснювала репресивну політику стосовно Римо-католицької церкви та польської мови [8, pp. 60-68]. Стан українського національного руху розглядається в [29]. Отже, *креси* розглядалися як бастион польськості на Сході та місце, де «польськість» опинилася під загрозою [17]. У міжвоєнні роки польські політичні коментатори підкреслювали, що *креси* – зазвичай визначались як шість провінцій: Тернопільська, Станиславівська, Волинська, Поліська, Віленська і Новоградська, що пролягали уздовж тогочасного польсько-радянського кордону, а також східні частини провінцій Львів та Білосток – мали глибокі історичні зв'язки з Польщею; це не були незаймані землі, які підлягали підкоренню, а скоріше території, які підлягали поверненню, реінтеграції та, перш за все, повторній колонізації.

Ці більш давні романтичні уявлення про історичну роль Польщі на Сході знайшли відгомін у міжвоєнний період у меморандумах, поданих на Паризькій мирній конференції, та у пропаганді, що порівнювали сучасних прикордонників із лицарями з старих часів. Але упродовж двадцяти років між світовими війнами польська риторика переважно зосереджувалась на наборі загальноєвропейських

маркерів, які вказували на те, що означає бути цивілізованим, сучасним та європейським. Вплив таких ідей на польських землях також не був абсолютно новим. Протягом ХІХ ст., як показали історики Є. Єдліцкі та Б. Портер, еліти обговорювали, наскільки європейські зразки модернізації та цивілізації відповідають польським соціально-економічним умовам [19; 43]. Так концепції «малої політики» повсякденного життя, такої як вдосконалення грамотності, покращення принципів ведення сільського господарства та побудова залізниць, набувають все більшого значення після невдалого повстання 1863 р. [43, р. 48] У міжвоєнний період ці ідеї були вплетені у офіційну та неофіційну державну політику, що перегукується з напрямком, який підтримували західноєвропейські держави, як у межах своїх кордонів, так і на імперських зарубіжних територіях. Відтак, на Сході польські еліти пов'язували модернізацію з «польськістю» і розглядали відсутність цивілізації як симптом відсутності польського впливу.

Польські цивілізаційні претензії мають сенс лише у конкретних контекстах міжвоєнної Польщі та території *крес*. Три групи взаємопов'язаних проблем – економічна та політична нерозвиненість, міжетнічна напруженість та геополітична мінливість – переслідували польську державу з самого зародження, і всі три були більш виразнішими на території *крес*. По-перше, польська держава намагалася керувати та інтегрувати райони, які були частиною трьох окремих імперій (Австрійської, Німецької та Російської) понад сто років. У цій переважно сільській місцевості, де 75% людей проживало в селах, рівень життя та рівень грамотності були низькими, а нестача земельних ділянок була високою. Низький рівень «цивілізації» в *кресах*, що характеризував польську державу в цілому, проявлявся в перебільшеній формі значною мірою як наслідок відсутності економічних та соціальних інвестицій в регіон в часи панування Російської Імперії.

Проблеми економічної відсталості ускладнювались тим, що міжвоєнна держава була «республікою багатьох народів», яка мала високий відсоток людей, які не визнавали себе поляками. За даними перепису населення 1931 р., який

спирався на мовні, а не на національні критерії, поляки становили лише 69% від загальної кількості населення держави, при цьому українці становили 14%, євреї 9%, білоруси 3%, німці 2%, а решта 3% що складалась з росіян, чехів, литовців та «місцевих жителів» (тих, що не мають національної ідентичності) [49]. Хоча культурні та політичні права непольських національностей захищалися договором меншин та конституцією 1921 р., на практиці ця частина населення стикалася як з офіційною, так і неофіційною дискримінацією. Хоча проблеми меншин були загальнодержавними, вони мали особливе значення на *кресах*, де поляки становили демографічну меншину. Наприклад, на Волині, імовірно, найбільш етнічно та релігійно різноманітній провінції в державі, лише 16,6% всього населення за переписом 1931 р. було визначено як польське, решта класифікується як українці (68,4%), євреї (9,9%), німці (2,3%), чехи (1,5%), росіяни (1,1%) та «інші» (0,2%) [15, р. 139]. Хоча на той час у Польщі існувало дві політичні течії, що відрізнялися своєю специфічною політикою щодо українців та євреїв, вони погоджувались, що поляки становлять більш «цивілізованого» партнера у цих відносинах.

Нарешті, геополітично нестандартне становище Польщі між Німеччиною та Радянським Союзом (обидві держави мали плани щодо міжвоєнної польської держави) спричинило особливі проблеми на східних територіях, які пролягали уздовж тогочасного польсько-радянського кордону. Поєднання цих трьох факторів – нерозвиненість, етнічне розмаїття та геополітичні занепокоєння – означало, що міжвоєнні *креси* були важливою територією для модернізації, повторної колонізації (у різних формах) та операцій із забезпечення безпеки.

Більшість англomовних досліджень міжвоєнної Східної Європи, як правило, зосереджувались на двох взаємопов'язаних питаннях: Чому в державах-наступниках великих імперій виникли політичні та економічні невдачі? і що характеризувало відносини між державами та різними національними меншинами? Відповідаючи на обидва запитання, покоління істориків досліджувало відомий на сьогодні перелік політичних, економічних та

етнонаціональних проблем [37; 41; 53]. Книги про міжвоєнну Польщу Дж. Ротшильда, А. Полонського та Н. Девіса – написані в 1960-х, 1970-х роках, і 1980-х, відповідно, – аналогічно підкреслювали проблеми, що виникають на рівні високої політики, проводячи своїх читачів лабіринтами, здавалося б, неможливих політичних викликів та частих неправильних поворотів [8, pp. 291-321; 40; 45]. Інші англомовні праці про проблеми міжвоєнної національної ідентичності також розглядали відносини між «державою», з одного боку, та «національними меншинами», з іншого, часто намагаючись показати, що польська держава була або «доброю», або «поганою» для непольського населення [14; 34]. Негативна оцінка польської політики щодо євреїв висвітлена в [13]. Ці історики схилилися до висвітлення національної проблеми з точки зору Варшави, використовуючи відверто політичні джерела, такі як договір про меншини, державне законодавство, парламентські дебати, політичні трактати, доповіді та новини. Ці праці по своєму осмислювали національну ідентичність, вказуючи на те, що меншини найкраще можна аналізувати як чітко визначені групи, хоча і з власними внутрішніми відмінностями. Однак, хоча міжвоєнне суспільство ніколи не залишалося поза увагою, політичним питанням (вузько визначеним) закордонні автори надавали пріоритет [40].

Дослідження міжвоєнного періоду, що вийшли друком в комуністичній Польщі, також охоплювали державну політику та ставлення до національних меншин [5]. Про політичні бачення Українців писали автори в [38; 39]. Спочатку Друга Річ Посполита розглядалася як bastion правого націоналізму, капіталізму, інтересів землевласників та буржуазної політики, відносна лібералізація 1970-х і 1980-х рр. породила ширший спектр історичних праць [52]. Однак, акцент ставився на розгляді питань соціально-економічних відносин, історики використовували марксистський, класо-орієнтований підхід. У дослідженнях національних меншин поняття соціального статусу, економічних відносин та класу мали головне значення: таким чином українські та білоруські питання були

нерозривно пов'язані з селянським питанням, тоді як позиції німців та євреїв були пов'язані з їх «буржуазною» роллю в рамках капіталістичної системи [50; 59]. Варто зазначити, що в цей же час у вітчизняній історіографії, що видавалась в Радянському Союзі, глибокі ідеологічні зв'язки між нацією та соціальним класом були ще яскравішими. Як показав український історик М. Кучерепа, праці про Другу Річ Посполитою завищували роль Комуністичної партії у звільненні українців від ярма польських землевласників [26].

Хоча книг, що зосереджувались саме на *кресах*, було мало (не в останню чергу тому, що післявоєнне поглинання цих територій у Радянський Союз призвело до того, що проведення таких досліджень могло розглядатись як потенційне джерело антидержавної опозиції), опубліковані роботи підкреслювали економічну та соціальну відсталість з якою Польська держава зіткнулася на Сході. Коротке дослідження про міжвоєнне становище Полісся Є. Томашевського, опубліковане в 1963 р., висвітлює соціальні, економічні та матеріальні умови, структури різних національних груп та характер політики польської держави на цій території [48]. Двадцять п'ять років потому інший соціальний історик, В. Меджецький опублікував дослідження «цивілізаційних, соціальних та політичних перетворень» на Волині, яке аналогічно зосередило увагу на місцевих умовах [30]. Хоча праці комуністичної епохи, безперечно, використовували ідеологічні методи аналізу, але серед дуже обмеженої кількості публікацій вони є джерелом інформації про значення місцевої матеріальної культури, та зв'язки між національними, соціальними та економічними питаннями. Однак вони не розглядали політичні та національні питання, насамперед ті, що відносяться до спроб польської держави вплинути на непольські прикордонні землі, прагнучі замість цього використовувати ідеї «цивілізації» та «модернізації» для оцінки прогресу міжвоєнної польської держави. Як зазначив сам В. Меджецький у більш сучасному нарисі, що «відсталість» (або досягнення) міжвоєнної Польщі часто являє собою політичне посилення на комуністичну Польщу: «... наголошуючи на існуванні міжвоєнної

бідності, експлуатації та неграмотності, наприклад, історики можуть наголосити на цивілізаційних та соціальних досягненнях післявоєнного комунізму» [32].

Польська історіографія після 1989 р. запропонувала нові способи погляду на історію *крес* та їх багатонаціонального населення. Мабуть, не дивно, що велика історична (та громадська) увага зосереджена на кривавому польсько-українському конфлікті, який розгорівся між 1943 та 1947 рр. та підлягав політиці амнезії епохи комунізму. На семінарі 1997 р., під час якого видатні польські та українські історики обговорювали «складні питання» в польсько-українській історії, 22 з 23 визначених тем стосувалися подій що сталися підчас Другої світової війни чи одразу після її завершення; остання тема стосувалася поляків та українців у міжвоєнні роки [18; 42]. Дослідження міжвоєнного періоду також продовжувались, хоча не всі вони були об'єктивними, наприклад, робота Б. Гротта була сповнена націоналістичними ідеями, та висвітлювала «злочини», вчинені українцями [12]. Деякі вчені намагалися знайти позитивні моменти в національній політиці міжвоєнної Польщі. Дві важливі публікації про Волинь – написані Я. Кесиком та В. Меджецьким, відповідно – висвітлили спроби «досі маловідомого» губернатора Г. Юзевського та його інтелектуального кола реалізувати більш толерантний набір політики щодо національних меншин провінції [23; 33]. Інші вчені досліджували ставлення польської держави до українського населення Волині та Східної Галичини. Вільні від ідеологічної мови своїх попередників, роботи таких істориків, як Є. Міронович та Р. Потоцький, містили об'єктивний та глибокий аналіз відносин між державою та її меншинами [35; 44]. Інші дослідники зосередили свою увагу на історичних суб'єктах, що фігурують у «складних питаннях» україно-польських відносин, таких як національні активісти, військові поселенці та прикордонники [16; 21; 47; 60]. Ці дослідження доповнені значною кількістю спогадів і колекцій документів [7; 27; 46].

Польська історіографія – і значна частина англomовної історіографії – мало досліджувала питання про те, що означала «польськість» на місцевому рівні, тобто

як «польськість» розуміло багатоетнічне населення *крес*. Зрештою, процес колонізації *крес* був не лише політичним проектом правлячої еліти, це був набір ідей, які підтримували різноманітні групи населення, що жили та працювали на східних кордонах. Хоча польські історики визнають наявність на території *крес* протонаціональних груп, таких як поліщуки, гуцули, бойки та лемки, вони не вивчали національну байдужість як «категорію аналізу» [58, pp. 93-119]. Натомість, недавні англомовні дослідження націоналізму в Східній та Центральній Європі намагаються зрозуміти внутрішню динаміку в рамках націоналізаційних проектів, а не просто динаміку між чітко визначеними національними групами. Науковці, що працюють над сучасним націоналізмом, показали, як, за словами соціолога Р. Брубакера, етнічні групи не слід розглядати як «істотні, об'єктивно визначені сутності» [3, р. 64]. Наприклад, останні дослідження що стосувались Габсбурзьких земель аналізували конфлікти між націоналістами та національно байдужим населенням, з яким вони стикалися на місцях. У роботі П. Джудсона про «мовні кордони» Австрійської імперії, наприклад, дослідження німецько-чеськомовного населення в прикордонних регіонах – яке вважалось «солдатами нації» – виявило, що вони не є носіями національної ідеї, як того прагнули націоналісти, а навпаки були національно невизначеними та двомовними [20]. Інші дослідження чесько-німецьких прикордонних територій (Т. Захра, Н. Вінгфілд, Д. Кінг, О. Гласгейм та К. Мердок), німецько-польської області Верхньої Сілезії (Д. Бьорк та Б. Карч) та німецької меншини у міжвоєнній Польщі (В. Чу) також показали, що національна ідентичність була текучою, ситуативною та погано розвиненою, що засмучувало національних активістів [2; 6; 10; 22; 24; 36; 55; 57].

Тому цікавим є те, що в зарубіжній історіографії немає досліджень чи було польськомовне населення *крес* подібним розчаруванням для націоналістичних еліт. З одного боку, уявлення про націю стали важливим способом, яким еліти прагнули

пояснити поведінку мешканців прикордонних територій. Але, з іншого, національна ідентичність була не єдиним фактором, що впливав на поведінку людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Bakic-Hayden, M. (1995). Nesting Orientalisms: The Case of Former Yugoslavia. *Slavic Review*, 54(4), 917-931.
2. Bjork, J. (2008). *Neither German nor Pole: Catholicism and National Indifference in a Central European Borderland*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
3. Brubaker, R. (2004). *Ethnicity Without Groups* Cambridge: Harvard University Press.
4. Case, H. (2009). *Between States: The Transylvanian Question and the European Idea during World War II*. Stanford: Stanford University Press.
5. Chojnowski, A. (1979). *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921-1939*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
6. Chu, W. (2006). *German Political Organizations and Regional Particularisms in Interwar Poland (1918-1939)*. (PhD), University of California, Berkeley.
7. Czekaj-Wiśniewska, B. (2006). *Korpus Ochrony Pogranicza: jednodniówki w zbiorach Centralnej Biblioteki Wojskowej*. Warsaw: Wydawn. Polonia Militaris.
8. Davies, N. (1982). *God's Playground: A History of Poland. Vol. II: 1795 to the Present*. New York: Columbia University Press.
9. *Germans, Poland, and Colonial Expansion to the East: 1850 through the Present*. (2009). (R. Nelson Ed.). New York: Palgrave Macmillan.
10. Glassheim, E. (2005). *Noble Nationalists: The Transformation of the Bohemian Aristocracy*. Cambridge: Harvard University Press.
11. Gross, F. (1978). Kresy: The Frontier of Eastern Europe. *Polish Review*, 23(2), 3-16.
12. Grott, B. (2010). *Działalność nacjonalistów ukraińskich na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej*. Warsaw: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego.
13. Heller, C. (1977). *On the Edge of Destruction: Jews of Poland between the Two World Wars*. New York: Columbia University Press.
14. Horak, S. (1969). *Poland and Her National Minorities, 1919-1939*. New York: Vantage Press.
15. Hryciuk, G. (2005). *Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931-1948*. Toruń: Wydawn. Adam Marszałek.
16. Jabłonowski, M. (2002). *Formacja Specjalna: Korpus Ochrony Pogranicza 1924-1939*. Warsaw: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.

17. Jedlicki, J. (1990). Holy Ideals and Prosaic Life, or the Devil's Alternatives. In S. Gomułka & A. Polonsky (Eds.), *Polish Paradoxes* (pp. 41). London; New York: Routledge.
18. Jedlicki, J. (1999). Historical Memory as a Source of Conflicts in Eastern Europe. *Communist and Post Communist Studies*, 32(3).
19. Jedlicki, J. (1999). *A Suburb of Europe: Polish Nineteenth-Century Approaches to Western Civilization*. Budapest: Central European University Press.
20. Judson, P. (2002). *Guardians of the Nation: Activists on the Language Frontiers of Imperial Austria*. Cambridge: Harvard University Press.
21. Kacprzak, M. (2005). *Towarzystwo Rozwoju Ziem Wschodnich 1933-39*. Łódź: Wydawn. Naukowe "Ibidem".
22. Karch, B. (2010). *Nationalism on the Margins: Silesians between Germany and Poland, 1848-1945*. (PhD), Harvard University, Harvard.
23. Kęsik, J. (1995). *Zaufany Komendant: Biografia Polityczna Jana Henryka Józewskiego 1892-1981*. Wrocław: Wydawn. Uniwersytetu Wrocławskiego.
24. King, J. (2002). *Budweisers into Czechs and Germans: A Local History of Bohemian Politics, 1848-1948*. Princeton: Princeton University Press.
25. Kopp, K. (2009). Reinventing Poland as a German Colonial Territory in the Nineteenth Century: Gustav Freytag's Soll und Haben as Colonial Novel. In *Germans, Poland, and Colonial Expansion to the East* (pp. 22).
26. Kuczerepa, M. (2000). Stosunki ukraińsko-polskie w II Rzeczypospolitej we współczesnej historiografii ukraińskiej. In P. Kosiewski & G. Motyka (Eds.), *Historycy polscy i ukraińscy wobec problemów XX wieku* (pp. 147). Kraków: Tow. Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
27. Łappo, H. (1998). *Z Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej: wspomnienia z osad wojskowych 1921-1940*. London: Ognisko Rodzin Osadników Kresowych.
28. Liulevicius, V. (2009). *The German Myth of the East: 1800 to the Present*. Oxford; New York: Oxford University Press.
29. Magocsi, P. (2010). *A History of Ukraine: The Land and Its People* (2 ed.). Toronto; Buffalo: University of Toronto Press.
30. Mędrzecki, W. (1988). *Województwo wołyńskie 1921-1939: elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
31. Mędrzecki, W. (1995). Przemiany cywilizacyjne i socjotopograficzne miast województwa wołyńskiego 1921-1939. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*(1), 107-108.
32. Mędrzecki, W. (2000). Druga Rzeczpospolita w historiografii polskiej po 1989 roku. In *Historycy polscy i ukraińscy wobec problemów XX wieku* (pp. 11). Kraków: Tow. Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
33. Mędrzecki, W. (2005). *Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym*. Warsaw: Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN.

34. Mendelsohn, E. (1986). *Interwar Poland: Good for the Jews or Bad for the Jews?* In C. Abramsky (Ed.), *The Jews in Poland*. Oxford; New York: Basil Blackwell.
35. Mironowicz, E. (2007). *Białorusini i Ukraińcy w polityce obozu pilsudczyckiego*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
36. Murdock, C. (2010). *Changing Places: Society, Culture, and Territory in the Saxon-Bohemian Borderlands, 1870-1946* Ann Arbor: University of Michigan Press.
37. Palmer, A. (1970). *The Lands Between: A History of East-Central Europe since the Congress of Vienna*. New York: Macmillan.
38. Papierzyńska-Turek, M. (1979). *Sprawa Ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej, 1922-1926*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
39. Piotrkiewicz, T. (1981). *Kwestia Ukraińska w Polsce w Koncepcjach Pilsudczyzny, 1926-1930* Warsaw: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
40. Polonsky, A. (1972). *Politics in Independent Poland 1921-1939: The Crisis of Constitutional Government*. Oxford: Clarendon Press.
41. Polonsky, A. (1975). *The Little Dictators: The History of Eastern Europe since 1918*. London; Boston: Routledge.
42. *Polska-Ukraina: Trudne Pytania*. (1997). Paper presented at the Materiały II międzynarodowego seminarium historycznego "Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1918-1947", Warszawa.
43. Porter, B. (2000). *When Nationalism Began to Hate: Imagining Modern Politics in Nineteenth-Century Poland*. Oxford: Oxford University Press.
44. Potocki, R. (2003). *Polityka państwa polskiego wobec zagadnienia ukraińskiego w latach 1930-1939*. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej.
45. Rothschild, J. (1966). *Pilsudski's Coup d'Etat*. New York: Columbia University Press.
46. Rubas, M. J. (2002). *Oni Strzegli Granic II Rzeczypospolitej: Relacje i wspomnienia*. Warsaw.
47. Stobniak-Smogorzewska, J. (2003). *Kresowe Osadnictwo Wojskowe 1920-1945*. Warsaw: Instytut Studiów Politycznych PAN.
48. Tomaszewski, J. (1963). *Z Dziejów Polesia, 1921-1939: Zarys stosunków społeczno-ekonomicznych*. Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
49. Tomaszewski, J. (1985). *Rzeczpospolita Wielu Narodów* (1 ed.). Warszawa Wydawnictwo Czytelnik.
50. Tomaszewski, J. (1990). *Zarys dziejów Żydów w Polsce w latach 1918-1939*. Warsaw: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
51. Urena Valerio, L. (2010). *The Stakes of Empire: Colonial Fantasies, Civilizing Agendas, and Biopolitics in the Prussian-Polish Provinces (1840-1914)*. (PhD), University of Michigan, Ann Arbor.
52. Valkenier, E. K. (1985). The Rise and Decline of Official Marxist Historiography in Poland, 1945-1983. *Slavic Review*, 44(4).
53. Walters, E. G. (1988). *The Other Europe: Eastern Europe to 1945*. Syracuse: Syracuse University Press.

54. Wilson, J. (2008). Environmental Chauvinism in the Prussian East: Forestry as a Civilizing Mission on the Ethnic Frontier, 1871–1914. *Central European History*, 41, 27-70.
55. Wingfield, N. (2007). *Flag Wars and Stone Saints: How the Bohemian Lands Became Czech*. Cambridge: Harvard University Press.
56. Wolff, L. (1994). *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*. Stanford: Stanford University Press.
57. Zahra, T. (2008). *Kidnapped Souls: National Indifference and the Battle for Children in the Bohemian Lands, 1900-1948*. Ithaca: Cornell University Press.
58. Zahra, T. (2010). Imagined Non-Communities: National Indifference as a Category of Historical Analysis. *Slavic Review*, 69(1).
59. Żarnowski, J. (1973). *Spółeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej*. Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
60. Zielińska, N. (2006). *Towarzystwo Straży Kresowej 1918-1927*. Lublin: Verba.

REFERENCES

1. Bakic-Hayden, M. (1995). Nesting Orientalisms: The Case of Former Yugoslavia. *Slavic Review*, 54(4), 917-931.
2. Bjork, J. (2008). *Neither German nor Pole: Catholicism and National Indifference in a Central European Borderland*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
3. Brubaker, R. (2004). *Ethnicity Without Groups* Cambridge: Harvard University Press.
4. Case, H. (2009). *Between States: The Transylvanian Question and the European Idea during World War II*. Stanford: Stanford University Press.
5. Chojnowski, A. (1979). *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921-1939*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
6. Chu, W. (2006). *German Political Organizations and Regional Particularisms in Interwar Poland (1918-1939)*. (PhD), University of California, Berkeley.
7. Czekaj-Wiśniewska, B. (2006). *Korpus Ochrony Pogranicza: jednostniówki w zbiorach Centralnej Biblioteki Wojskowej*. Warsaw: Wydawn. Polonia Militaris.
8. Davies, N. (1982). *God's Playground: A History of Poland. Vol. II: 1795 to the Present*. New York: Columbia University Press.
9. *Germans, Poland, and Colonial Expansion to the East: 1850 through the Present*. (2009). (R. Nelson Ed.). New York: Palgrave Macmillan.
10. Glassheim, E. (2005). *Noble Nationalists: The Transformation of the Bohemian Aristocracy*. Cambridge: Harvard University Press.
11. Gross, F. (1978). Kresy: The Frontier of Eastern Europe. *Polish Review*, 23(2), 3-16.

12. Grott, B. (2010). *Działalność nacjonalistów ukraińskich na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej*. Warsaw: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego.
13. Heller, C. (1977). *On the Edge of Destruction: Jews of Poland between the Two World Wars*. New York: Columbia University Press.
14. Horak, S. (1969). *Poland and Her National Minorities, 1919-1939*. New York: Vantage Press.
15. Hryciuk, G. (2005). *Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931-1948*. Toruń: Wydawn. Adam Marszałek.
16. Jabłonowski, M. (2002). *Formacja Specjalna: Korpus Ochrony Pogranicza 1924-1939*. Warsaw: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
17. Jedlicki, J. (1990). Holy Ideals and Prosaic Life, or the Devil's Alternatives. In S. Gomułka & A. Polonsky (Eds.), *Polish Paradoxes* (pp. 41). London; New York: Routledge.
18. Jedlicki, J. (1999). Historical Memory as a Source of Conflicts in Eastern Europe. *Communist and Post Communist Studies*, 32(3).
19. Jedlicki, J. (1999). *A Suburb of Europe: Polish Nineteenth-Century Approaches to Western Civilization*. Budapest: Central European University Press.
20. Judson, P. (2002). *Guardians of the Nation: Activists on the Language Frontiers of Imperial Austria*. Cambridge: Harvard University Press.
21. Kacprzak, M. (2005). *Towarzystwo Rozwoju Ziemi Wschodnich 1933-39*. Łódź: Wydawn. Naukowe "Ibidem".
22. Karch, B. (2010). *Nationalism on the Margins: Silesians between Germany and Poland, 1848-1945*. (PhD), Harvard University, Harvard.
23. Kęsik, J. (1995). *Zaufany Komendant: Biografia Polityczna Jana Henryka Józewskiego 1892-1981*. Wrocław: Wydawn. Uniwersytetu Wrocławskiego.
24. King, J. (2002). *Budweisers into Czechs and Germans: A Local History of Bohemian Politics, 1848-1948*. Princeton: Princeton University Press.
25. Kopp, K. (2009). Reinventing Poland as a German Colonial Territory in the Nineteenth Century: Gustav Freytag's Soll und Haben as Colonial Novel. In *Germans, Poland, and Colonial Expansion to the East* (pp. 22).
26. Kuczerepa, M. (2000). Stosunki ukraińsko-polskie w II Rzeczypospolitej we współczesnej historiografii ukraińskiej. In P. Kosiewski & G. Motyka (Eds.), *Historycy polscy i ukraińscy wobec problemów XX wieku* (pp. 147). Kraków: Tow. Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
27. Łappo, H. (1998). *Z Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej: wspomnienia z osad wojskowych 1921-1940*. London: Ognisko Rodzin Osadników Kresowych.
28. Liulevicius, V. (2009). *The German Myth of the East: 1800 to the Present*. Oxford; New York: Oxford University Press.
29. Magocsi, P. (2010). *A History of Ukraine: The Land and Its People* (2 ed.). Toronto; Buffalo: University of Toronto Press.

30. Mędrzecki, W. (1988). *Województwo wołyńskie 1921-1939: elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
31. Mędrzecki, W. (1995). Przemiany cywilizacyjne i socjotopograficzne miast województwa wołyńskiego 1921-1939. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*(1), 107-108.
32. Mędrzecki, W. (2000). Druga Rzeczpospolita w historiografii polskiej po 1989 roku. In *Historycy polscy i ukraińscy wobec problemów XX wieku* (pp. 11). Kraków: Tow. Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
33. Mędrzecki, W. (2005). *Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym*. Warsaw: Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN.
34. Mendelsohn, E. (1986). Interwar Poland: Good for the Jews or Bad for the Jews? In C. Abramsky (Ed.), *The Jews in Poland*. Oxford; New York: Basil Blackwell.
35. Mironowicz, E. (2007). *Białorusini i Ukraińcy w polityce obozu pilsudczykowskiego*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
36. Murdock, C. (2010). *Changing Places: Society, Culture, and Territory in the Saxon-Bohemian Borderlands, 1870-1946* Ann Arbor: University of Michigan Press.
37. Palmer, A. (1970). *The Lands Between: A History of East-Central Europe since the Congress of Vienna*. New York: Macmillan.
38. Papierzyńska-Turek, M. (1979). *Sprawa Ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej, 1922-1926*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
39. Piotrkiewicz, T. (1981). *Kwestia Ukraińska w Polsce w Koncepcjach Pilsudczyzny, 1926-1930* Warsaw: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
40. Polonsky, A. (1972). *Politics in Independent Poland 1921-1939: The Crisis of Constitutional Government*. Oxford: Clarendon Press.
41. Polonsky, A. (1975). *The Little Dictators: The History of Eastern Europe since 1918*. London; Boston: Routledge.
42. *Polska-Ukraina: Trudne Pytania*. (1997). Paper presented at the Materiały II międzynarodowego seminarium historycznego "Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1918-1947", Warszawa.
43. Porter, B. (2000). *When Nationalism Began to Hate: Imagining Modern Politics in Nineteenth-Century Poland*. Oxford: Oxford University Press.
44. Potocki, R. (2003). *Polityka państwa polskiego wobec zagadnienia ukraińskiego w latach 1930-1939*. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej.
45. Rothschild, J. (1966). *Pilsudski's Coup d'Etat*. New York: Columbia University Press.
46. Rubas, M. J. (2002). *Oni Strzegli Granic II Rzeczypospolitej: Relacje i wspomnienia*. Warsaw.
47. Stobniak-Smogorzewska, J. (2003). *Kresowe Osadnictwo Wojskowe 1920-1945*. Warsaw: Instytut Studiów Politycznych PAN.
48. Tomaszewski, J. (1963). *Z Dziejów Polesia, 1921-1939: Zarys stosunków społeczno-ekonomicznych*. Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

49. Tomaszewski, J. (1985). *Rzeczpospolita Wielu Narodów* (1 ed.). Warszawa: Wydawnictwo Czytelnik.
50. Tomaszewski, J. (1990). *Zarys dziejów Żydów w Polsce w latach 1918-1939*. Warsaw: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
51. Urena Valerio, L. (2010). *The Stakes of Empire: Colonial Fantasies, Civilizing Agendas, and Biopolitics in the Prussian-Polish Provinces (1840-1914)*. (PhD), University of Michigan, Ann Arbor.
52. Valkenier, E. K. (1985). The Rise and Decline of Official Marxist Historiography in Poland, 1945-1983. *Slavic Review*, 44(4).
53. Walters, E. G. (1988). *The Other Europe: Eastern Europe to 1945*. Syracuse: Syracuse University Press.
54. Wilson, J. (2008). Environmental Chauvinism in the Prussian East: Forestry as a Civilizing Mission on the Ethnic Frontier, 1871–1914. *Central European History*, 41, 27-70.
55. Wingfield, N. (2007). *Flag Wars and Stone Saints: How the Bohemian Lands Became Czech*. Cambridge: Harvard University Press.
56. Wolff, L. (1994). *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*. Stanford: Stanford University Press.
57. Zahra, T. (2008). *Kidnapped Souls: National Indifference and the Battle for Children in the Bohemian Lands, 1900-1948*. Ithaca: Cornell University Press.
58. Zahra, T. (2010). Imagined Non-Communities: National Indifference as a Category of Historical Analysis. *Slavic Review*, 69(1).
59. Żarnowski, J. (1973). *Spółczesność Drugiej Rzeczypospolitej*. Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
60. Zielińska, N. (2006). *Towarzystwo Straży Kresowej 1918-1927*. Lublin: Verba.

Рецензенти:

Радозуз С.А., к.і.н

Гутник М. В., к.і.н., доцент

Надійшла до редакції 22.01.2022 р.